

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΟΠΕΡΑ

Ενα μεγάλο μέρος από τους φιλομούσους δλου του κόσμου, αλλά και από τους μουσικούς και μουσικολόγους, ακόμα και τους συνθέτες, αν δεν άπεχθάνεται την "Όπερα σάν έργο τέχνης, ως τόσο δέν την αγαπάει, ή τήν βρίσκει παράλογη, ή τού είναι κάτι τό έντελώς αδιάφορο" και άπειροι είναι εκείνοι — πολύ σπουδαίοι και μεγάλοι μάλιστα — που άπό χρόνια προλέγουν σάν βέβαιο τόν θάνατό της. Τό περίεργο είναι πώς ή "Όπερα, αιώνας τώρα, δείχνει μιá πεισματική ζωτικότητα και άντέχει γερά σ' όλες τις έπιθέσεις, διαψεύδοντας τις άντίθετες προβλέψεις — σάν μερικοί άρρωστοί που, άντίθετα στην πρόβλεψη τού γιατρού που τούς έγκαταλείπει άπελπισμένους, ζουν ακόμα για χρόνια και χρόνια.

Μήπως ό Ρομάλν Ρολλάν δέν έλεγε πριν άπό τριάντα πέντε χρόνια πώς πρόβλεπε ότι «στό μέλλον», οι "Όπερες τού Βάγκνερ δέν θά παίζονταν πιά στό θέατρο, αλλά μόνο άποσπάσματά τους, στις συναυλίες;

Κάτι τό περίεργο είναι ότι και στην "Άθήνα μας — που συγκεντρώνει σχεδόν όλη τή μουσική ζωή της "Ελλάδας — ένα μεγάλο ποσοστό άπό τους φιλομούσους, ακόμα και άπό τους συνθέτες μας, μιλάει με κάποια περιφρόνηση για την "Όπερα, δέν πατάει στην "Έθνική Λυρική Σκηνή μας, άνταρχιζάει όταν τού μιλάτε για τόν Βέρντι κι' άφίστε πιά με τί τρόπο σας κυττάζει όταν τού αναφέρετε τούς «Ποληάτους» ή την «Κοβαλλερία»... «Σας λυπάμαι που μπορείτε ακόμα να βλέπετε τέτοια πράματα» — μου έπερε μιá φορά κάποιος.

Και λέω πώς αυτό είναι «περίεργο», επειδή, άν όλη κι' όλη ή μουσική μας ζωή μετριέται με πνήητα ή έξήνητα τό πολύ χρόνια, ή δύστυχη αυτή «Έθνική Λυρική

Σκηνή» μας, ή έπίσημη, μόλις πριν άπό δέκα τρία χρόνια ίδρύθηκε και μάλιστα έπειτα άπό ισχυρότατες άντιδράσεις άκριβώς αυτών των «φιλομούσων» που σάν ύψιστο έπιχείρημα λέγανε: «Πώς; Θέλετε να ίδρύσετε τώρα ένα Κρατικό Μελόδραμα, άκριβώς την ώρα που ή "Όπερα πεθαίνει σ' όλες τις χώρες τού κόσμου»;

Άλλά, στό πείσμα τους, τό Κρατικό Μελόδραμα ίδρύθηκε. Ήταν ή άπαίτητος τού λαού, ή τουλάχιστον ενός μεγάλου μέρους αυτού τού λαού, που, πολύ πριν γνωρίσει τις Συμφωνίες τού Μπετόβεν ή τού Μπρόνς, είχε γκευτή και είχε αγαπήσει τις γερές άπολαύσεις που τού χάριζε τό μελόδραμα. Στο πείσμα, άλλως τε, αυτών των ίδιων «φιλομούσων» ή "Όπερα δέν πέθανε άκόμα σέ κανένα μέρος τού κόσμου.

"Ενα άπό τά κυριότερα έπιχειρήματα των έχθρών της "Όπερας είναι τούτο: «Πώς είναι δυνατό — όπως λένε — ένας λογικός άνθρωπος να άνέχεται να βλέπει στη σκηνή κάποιον να σκοτώνη και συνάμα να τραγουδάη μιάν όρια, ή να πεθαίνη, ή να διαπληκτίζεται με κάποιον άλλον, τραγουδώντας;» Λές και στό θέατρο, δέν είναι όλα συμβατικά, λές κι' όταν οι ήρωες της αρχαίας τραγωδίας ή τού Σαίξπηρ, άπαγγέλλουν ολόκληρους μονολόγους, πριν σκοτώσουν ή σκοτωθούν, αυτό, είναι πιό «λογικό» άπ' την όρια τού ήρωα της "Όπερας...

"Ενα άλλο, πολύ πιό σοβαρό έπιχείρημα για τόν έπικείμενο «θάνατο» της "Όπερας είναι ότι έλάχιστες άπό τις νέες, τις σύγχρονες όπερες πετυχαίνουν. Οι περισσότερες άφου παίχθουν δυό — τρεις φορές, πέφτουν στη λήθη. Αυτός ό «μαζικός θάνατος» των σύγχρονων μελοδραματικών έργων, σου λένε, αποδειχίνει ότι ή

“Όπερα είναι κάτι που δεν μπορεί να σταθεί πιά στην εποχή μας. “Αν όμως ριζούμε μια ματιά στην Ιστορία της “Όπερας θα δούμε πως πάντα μόνο μια ελάχιστη αναλογία από τα έργα που παρουσιάζονταν σε κάθε εποχή, μπόρσανε να ζήσουν και να έπιβληθούν. Δεν έχουμε παρά να θυμηθούμε τόν Ροσσίνι που άπ’ τίς τριάντα του κί’ άπάνω όπερες, όσο ζούσε, δεν άπόμειναν «ζωντανές», παρά μόνο δύο ή μάλλον μόνο μία ό άθάνατες «Κουρέας της Σεβίλλης». Σύφωνα μ’ αήτην τή λογική, θά μπορούσαμε να Ιοχυρισθούμε, ότι και ή Συμφωνική Μουσική είναι προσωρινή να πεθάνη, επειδή ελάχιστα άπ’ τά σύγχρονα συμφωνικά έργα άρσουν και έπιβάλλονται. Στην εποχή του Μπετόβεν, ένα πλήθος από συνθέτες γράφανε εκατοντάδες από Συμφωνίες που ξεχάστηκαν, όπως ξεχάστηκαν και ό δημουργοί τους, και, άλλως τί, ούτε τόν Ιδιο τόν Μπετόβεν καταλάβανε όλοι όι σύγχρονοί του. Ποιός μας λέει ότι πολλές άπό τίς σημερινές όπερες που «πέφτουν» — για να ζαναγουρισθ όύ θέμα μου — δεν θά ζαναζωντανέψουν αύριο και δεν θά έπιβληθούν; Σάμως ό Βάγκνερ γνώρισε εύθός, άπ’ τήν άρχή τήν έπιτυχία;

..

Παράξενο, άναμφισβήτητα, άκαταλόγιστο, άπίθανο, εύδος τέχνης ή “Όπερα. “Ο “Όσκαρ Μπλ, ένας μεγάλος Γερμανός μουσικολόγος, γράφει για τήν όπερα πως είναι τό πιο «παρόδοξο» και τό πιο γεμάτο από «άντινομίες και αντίθεσεις» έργο τέχνης. “Ο σύγχρονος Γερμανός συνθέτης Βέρνερ έχει γράψει πως είναι «ή πιο άφραία, ή πιο μαγική τετρατύβια, πιο άπίστευτη άπ’ τόν περωτό ήππο και πιο σαγηνευτική άπ’ τίς ψαρόσωμες Σειρήνες», ενώ ό μεγάλος Χάινς Πρίτνερ λέει πως ή «Όπερα είναι ή πιο περιζήτητη άφραία στό πιο μεγάλο βασίλειο τίς τέχνης, τό ίδιο Ιδιότητο όσο και άκαταλόγιστη, πιστή κάποτε, μόνο σ’ έκείνον που τήν ύπηρετεί άποκλειστικά, Ικανή τό ίδιο για τά πιο ψηλά, όσο και για τά πιο χαμηλά και σε μερικές περιπτώσεις έξυφνιστα σε κάτι περισσότερο από τέχνη — όπως στό «Πάρσιφαλ» — ενώ σ’ άλλες πάλι έπιβάλλει να άγαπούν άκόμα και τίς ποταπότες τής».

Μά, άλήθεια τί είναι όπερα, κανένας δεν μπορεί να διατυπώσθ σωστά, κατηγορηματικά. “Υπάρχουν όπερες και όπερες. “Υπάρχει «Όρφεός και Ερούδικη» και «Καβαλλέρια Ρουσιάνο» — Γάμοι τό Φίγκρο» και «Μαν-τόμ Μπατερφλάυ», «Κόρνες» και «Δαχτυλίδι τό Νι, μελοδύκνες «Αίντα» και «Φράυδους». . . Κί’ άν όλα αυτά τά έργα παίζονται «στην όπερα» ως τόσο δεν μπορείς να τά βάλης στον ίδιο παρονομαστή: “Ηδη ό Ρί, χαρντ Βάγκνερ αίσθάνθηκε πως ό πρωταρχικός όρος «Όπερα» δεν είχε καμιά ίοχύ ούτε για τόν “Τριστάνο» του, ούτε και για τήν «Τετραλογία» του. Και όπως έκείνος με χαρακτηρισμούς «Δράμα», «Σκηνηκό Πανηγυρικό Παχνίδι», «Σκηνηκό ‘Ιερο Παχνίδι» (για τόν «Πάρσιφαλ») προσπάθησε ν’ άποφύγη τό δίλημμα τίς ταξινομήσεως, έτσι και πολλοί σύγχρονοι μας συνθέτες άποφεύγουν τόν όρισμό «Όπερα» και μιλούν για ένα «Σκηνηκό Παρομήθι», για μία «Σκηνηκή Καντάτα», για ένα «Μουσικό Θρόλο» κ. ό. ενώ, πάλι, ό 70άρης ‘Ιγκορ Στραβίνσκυ όνομάζει συνειδητά τό τελευταίο του έργο, «The Rake’s Progress» («Ιστορία ένός ‘Ασώτου» τό μετάφρασαν Γερμανικά) άπλούστατα «Όπερα».

Είναι κί’ αυτό μία άπ’ τίς παραδοξότητες τής “Όπερας: να μην μπορεί κανείς να τής δώση έναν καθολικό

όρισμό. Τί είναι ένα «Δράμα», ό καθένας τό ξέρει. Τί πραγματικά είναι μία “Όπερα, ποιός θά μπορούσε να τό πη;

..

Ξαναγυρίζω στό ζήτημα τόυ «θανάτου» ή έστα τόυ «φυγορραγήματος» τής όπερας. Τό ότι ό ήρώας τής σκοτάζονυ ή σκοταζόνται τραγουδώντας, ή καταβαίνοντυ στον “Αή με μουσική, όλες αυτές ό μαγικές αντίθεσεις, δεν χάνανε τή δύναμή τους, άκόμα και στην τόσο «νηφάλια», τόσο «λογική» και τόσο «γαλασμηνή» άπ’ τήν ψυχανάλυση εποχή μας. Αδτές όι «άντιθέσεις» καθώς και όι άμφίβολοι άναχρονισμοί δεν ταραδύν, δεν ένοχλούν κανένα από τούς φίλους τής “Όπερας. “Αν ή “Όπερα κινουλεύει, κινουλεύει άπ’ τούς ίδιους τούς άνθρώπους τής, άπ’ τούς μασέτρου τής, τούς σκηνοθέτες τής και, ίδιως, τούς τραγουδιστές τής, ποό κάθε τόσο, ό μόν δύο πρώτοι έπιχειρούν διάφορος «εσωτερισμούς» εις βάρος τής, ό δε τελευταίοι, δεν θέλουν να Ιδούν στην “Όπερα τίποτ’ άλλο έκτός άπ’ τήν εκκριαία να δείξουν τίς φωνές τους. “Η δεξιотеχία τών μασέτρων βρίσκει έπίσης κατάλληλο έδαφος έπιδείξεως στην “Όπερα κί’ όσο για τούς σκηνοθέτες λίγοι είναι έκείνοι που δεν παρασούρνται άπ’ τά μέσα ποό τούς παρέχει σήμερα ή τεχνική, για να δείξουν κί’ αυτοί τή δεξιотеχία τους. Κί’ έτσι τό «παρόδοξο» αυτό έργο τέχνης, καταντάει άκόμα πιο παράδοξο, άν όχι και άκατανόητο.

Πειράματα πολλά γίνονται κάθε τόσο πάνω στην “Όπερα. Φέτος στην Μπαύρωτυ, όι έργονοι τόυ Βάγκνερ θέλησαν ν’ «ανάνασσουν» τίς όπερές τόυ μεγάλου παππού τους: Τίς γυμνάσαν λοιπόν άπ’ όλο τό φανταστικό τόσο σκηνηκό στοιχείο: ός δέν δάση πυκνά πιά, ούτε ήμίφωτα ύποβληπτικά, ούτε θράνασαν στό «Σίγκ-φριντ», ούτε, ούτε. . . “Απλά, γραμμικά, σκέτα «έντεκόρα». “Επαναστάτησαν ό θεατές — άκροατές ποό είχαν μαζευτή στις Γιορτές τής Μπαύρωτυ άπ’ όλα τά σημεία τής γής, άγρίψανε όι κριτικοί, Γερμανοί και ζένοι. “Όταν ένα μήνα άργότερα, έφτισα στό Μόναχο, ό έφημερίδες μιλούσαν άκόμα για τήν «άσέβεια», τή «βεβήλωσι» κ.τ.λ. ποό ό σκηνοθέτης — ά ένας άπ’ τούς άδελφούς Βάγκνερ — είχε δείξει στό έργα τόυ παππού του. Και, σαν άντίκτυπο, ήρθε ή «επρεμεία» τής χροιάς στην Κρατική “Όπερα τής Στουτγκάρτης με τούς «Αρχιτραγουδιστές τής Νυρεμβέργης». Δόθηκαν έντεκόρα, έτσι όπως ήβλεθε, όπως καθόρισε ό Βάγκνερ, μ’ όλο τόν παλιό ρομαντικό πλοίο τών σκηνηκών. “Ήταν, πράγματι, μία έξοχη παράσταση, ποό αξιόθωκα να τής δώ. Όι κριτικοί, τό κοινό, όλοι ένθουσιασμένοι: «Μόνο έτσι παίζονται όι όπερες τόυ Βάγκνερ». Δεν είχα ίδη τίς παραστάσεις τής Μπαύρωτυ για να κάνω τή σύγκριση. “Όμως σκεπτόμουνα πως αυτό τό «παρόδοξο» έντεκόρα, δεν έπιδείξει πάντα εωτερισμούς και τόσο όσο γίνονται πιο φανταστικό, πιο «παρωουθένιο», πιο «έξω τόπου και χρόνου», τόσο πιο πολύ γοητεύει και τόσο πιο πολύ «έψ». Είναι ίσως κι αυτό μία άπ’ τίς «παροδοξότητες» τής “Όπερας.

“Όλα αυτά είναι σκόρπες σκέψεις μόνο πάνω σε ένα εύδος μουσικό, ποό δεν καλογωρισσαμε άκόμα στον τόπο μας. Μέσα στό νομμο στριφφορίζου κι άλλες σκέψεις πάνω στις νέες, τίς σύγχρονες μας όπερες και στους λόγους τής, κατά τό πλείστον, άποτυχίας τους. Ίσως τίς σκέψεις αυτές να τίς έκθέσω μιάν άλλη φορά.